

Δρος ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΚΟΡΚΙΔΑΚΗ
Ομοτίμου Καθηγητού της Κοινωνικής Ψυχολογίας και της Βιοηθικής

ΜΙΑ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΙΣ
ΤΩΝ «ΗΘΙΚΩΝ»
ΤΟΥ ΧΑΙΡΩΝΕΩΣ ΜΥΣΤΑΓΩΓΟΥ
ΤΟΥ ΔΕΛΦΙΚΟΥ ΙΕΡΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ
ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ

Ἐπιμενίδης ὁ Κρής

Δρος ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΚΟΡΚΙΔΑΚΗ
Ομοτίμου Καθηγητού της Κοινωνικής Ψυχολογίας και της Βιοηθικής

ΜΙΑ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΙΣ
ΤΩΝ «ΗΘΙΚΩΝ»
ΤΟΥ ΧΑΙΡΩΝΕΩΣ ΜΥΣΤΑΓΩΓΟΥ
ΤΟΥ ΔΕΛΦΙΚΟΥ ΙΕΡΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ
ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ

ΑΘΗΝΑΙ 2009

Θερμαί ευχαριστίαι εκφράζονται δια την προσφερθείσαν εργασίαν προς ολοκλήρωσιν και εκτύπωσιν του παρόντος πονήματος εις την εκλεκτήν συνεργάτιδα και μεταπτυχιακήν φοιτήτριαν κυρίαν Άνναν-Μαρίαν Χατζηχαλαράμπους, ως και τον εκλεκτόν συνάδελφον και συγγραφέα κ. Θωμάν Μαστακούρη, δικηγόρον.

© Δρ Εμμανουήλ Κορκιδάκη, Αθήναι 2009

ISBN: 978-960-521-212-4

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	9
ΑΙ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΑΙ ΣΥΝΗΘΕΙΑΙ ΩΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΟΝΤΑΙ	
ΕΙΣ ΤΑ «ΗΘΙΚΑ» ΤΟΥ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ	17
ΠΡΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΙΣ	19
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟΝ ΣΗΜΕΙΩΜΑ	21
ΤΑ «ΗΘΙΚΑ» ΩΣ ΛΕΞΙΣ ΚΑΙ ΩΣ ΕΝΝΟΙΑ	24
Ο «ΗΘΟΠΟΙΟΣ» ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ	26
Η «ΣΥΝΗΘΕΙΑ» ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΠΟΚΩΔΙΚΟΠΟΙΗΤΗΝ	27
«ΠΑΡΑΛΛΗΛΟΙ ΣΥΝΗΘΕΙΑΙ»	28
ΕΞΟΡΘΟΛΟΓΙΣΜΕΝΟΣ ΤΟΠΙΚΙΣΜΟΣ	29
ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΦΥΣΙΚΗΝ ΖΩΗΝ	31
ΗΔΟΝΗ, ΜΙΑ ΦΘΟΡΟΠΟΙΟΣ «ΣΥΝΗΘΕΙΑ»	33
ΑΝΤΙΔΟΤΟΝ Η ΦΡΟΝΗΣΙΣ	34
«ΠΕΡΙ ΑΟΡΓΗΣΙΑΣ» Ή ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΟΡΓΗΣ	35
«Ο ΠΥΡΦΟΡΟΣ ΕΡΩΣ»	37
Η ΩΡΑΙΟΤΗΣ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ	39
ΠΕΡΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗΣ ΕΥΓΕΝΕΙΑΣ	40
ΤΟ ΘΕΙΟΝ ΣΤΟΙΧΕΙΟΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΟΤΗΤΑ	
ΚΑΙ Η ΟΣΙΟΤΗΣ ΤΟΥ «ΕΝΘΕΟΥ» ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ	41
ΕΠΙΛΕΓΟΜΕΝΑΙ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ	46
ΕΠΙΜΥΘΙΟΝ	49
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΠΙΛΟΓΩΝ	50
POST SCRIPTUM	54
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΥΠΟΜΝΗΜΑ	57

ΠΡΟΣΑΡΤΗΜΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΙΣΗΓΗΣΙΣ	59
Η ΑΠΟΛΕΣΘΕΙΣΑ ΓΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΟΣ	
ΚΑΙ ΤΑ ΤΕΣΣΕΡΑ ΕΙΔΗ ΓΝΩΣΕΩΣ	61
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΥΠΟΜΝΗΜΑ	79

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

*«Θεοί μεν γαρ μελλόντων, άνθρωποι δε γυγνομένων,
σοφοί δε προσιώντων αισθάνονται»*
(Φιλόστρατος, «Τα εις τον Τυανέα Απολλώνιον», VIII, Z)

*«...Εκ των μελλόντων οι σοφοί τα προσερχόμενα αντι-
λαμβάνονται. Η ακοή αυτών κάποτ' εν ώραις σοβαρών
σπουδών ταράττεται. Η μυστική βοή τους έρχεται των πλη-
σιαζόντων γεγονότων. Και την προσέχονν ευλαβείς. Ενώ εις
την οδόν έξω, ουδέν ακούουν οι λαοί».*
(Κ.Π. Καβάφης. «Σοφοί δε προσιώντων»)

Ως γνήσιον τέκνον της Αλεξανδρινής παραδόσεως, ο Καθηγητής Δρ. Εμμανουήλ Κορκιδάκης συνεχίζει το υψηλόν έργο της διάσωσης των πολυτιμοτέρων υλικών που χρειάζεται ο άνθρωπος για να εναρμονισθεί με την Φύσιν και το Τέλος του εαυτού του. Επιπλέον, ως ευαίσθητος εραστής της γνώσης και της αρμονίας, δεν αρκείται μόνον στην διάσωση και ανάδειξη αυτών, αλλά προβαίνει εντίμως και στην κατάθεση των πλέον ενδεδειγμένων επιλογών, που μπορούν να καταστήσουν την Αρμονίαν εναργή στο πλαίσιο του ανθρωπίνου βίου. Ο ίδιος, έχει αποδείξει με το έργο του, ότι αυτή η Αρμονία δεν χρειάζεται διόλου την προσθετική επέμβαση του ανθρώπου, ο οποίος, δίκην μαθητευομένου μάγου, πειραματίζεται διαρκώς επάνω στο πεδίο δράσεως που του εδόθη, κόπτοντας και ράπτοντας ετερόκλητα θρησκευολογικά, ιδεοπολιτικά και φιλοσοφικά αθύρματα, μήπως και κάποια στιγμή καταφέρει να «δει» το Ωραίο, στην απόλυτη μορφή του. Διότι, όπως θα έλεγε ο μεγάλος, διεθνής Έλληνας μουσικοσυνθέτης, Βαγγέλης Παπαθανασίου, η Αρμονία, για να καταστεί εναργής, χρειάζεται να εφαρμοσθεί μία στοιχειώδης πράξη, που μαθαίνουν τα παιδιά των πρώτων τάξεων του δημοτικού σχολείου: αφαίρεση.

Ο Δρ. Κορκιδάκης αφοσιώθηκε από πολύ ενωρίς στην ουσιαστική μελέτη και αξιώθηκε να γίνει βαθύτατος γνώστης τόσο της Φιλοσοφίας και της Γλώσσας, όσο και της Ψυχολογίας και της Βιοηθικής. Η πολύπλευρη προσωπικότητά του σμιλεύτηκε επάνω στα διδάγματα τόσο της Επιστήμης, όσο και της Τέχνης, την οποία ποτέ δεν εγκατέλειψε, υπηρετώντας την με

σεβασμό και αξιοπρέπεια, μέσα από τα σχεδιάσματα του ποιητικού λόγου, της γνήσιας αρχαιοελληνικής γραφής, γεγονός που τον κατέστησε έναν από τους ελαχίστους πνευματικούς ανθρώπους, που την θεραπεύουν στον 21ο αιώνα. Γλαφυρός και συνάμα λόγιος στους εκφραστικούς του τρόπους, κερδίζει τον αναγνώστη από τις πρώτες γραμμές οιουδήποτε κειμένου του, την ίδια στιγμή που ο αναγνώστης αγωνιά μήπως ο πυκνός και περιεκτικός λόγος του συγγραμματος, τον εμποδίσουν να φθάσει στην ουσία των υψηλών νοημάτων που περιέχονται μεταξύ των γραμμών. Ο συγγραφέας, επιστήμων διεθνούς κύρους και ταυτόχρονα μεγάλος τεχνίτης του λόγου, έχοντας εντρυφήσει στο πεδίο της Τέχνης της Ψυχανάλυσης, εργάζεται με υπομονή επάνω στο υλικό της ανθρώπινης ψυχής, υποβάλλοντας τον αναγνώστη σε μια περιπέτεια γνωστική και συνάμα ερωτική. Διότι, αναλύοντας τον λόγο, διεισδύει ήπια και λυτρωτικά στην ανθρώπινη ψυχή. Η πληροφορία που υπάρχει ανάμεσα στις γραμμές του κειμένου, αποδεικνύεται έτσι πιο πολύτιμη και από το ίδιο το κείμενο. Ενίοτε δε, ο αναγνώστης πρέπει να έχει μνηθεί στην τέχνη της αποκωδικοποίησης συμβόλων, ιδίως όταν τα γραφόμενα του φαίνονται απλά και προφανή. Διότι, δεν πρέπει να λησμονή ότι ο συγγραφέας, εκτός από επιστήμων και τεχνίτης, είναι πάνω απ' όλα μύστης και επιχειρεί να τον μυσήσει στην γνώση. Το σημαντικότερο όμως πλεονέκτημα της γραφής του είναι η ασφάλεια που μεταδίδει στον αναγνώστη, για την επιτυχή έκβαση της πορείας προς την εύρεση των λύσεων, σαν εκείνους τους μεγάλους εργάτες της δραματικής ποίησης, που εν μέσω περιπετειών, ιαμβοτροχαϊκών στιχομυθιών και αναπαιστικών χορικών, ηνιοχούν τον θεατή κεκαθαυμένο προς την έξοδο. Δεν θέλω να επεκταθώ εδώ περαιτέρω, σκιαγραφώντας το προφίλ του Δρ. Κορκιδάκη, που αποτελεί για μένα, εκτός από έναν αγαπημένο φίλο, έναν σημαντικότερο μέντορα.

Μια σειρά πραγματειών περί Ἠθους, του Χαιρωνέως φιλοσόφου και μυσταγωγού Πλουτάρχου, είναι το υλικό επάνω στο οποίο ο συγγραφέας κινείται και εκ του οποίου ανελκύει εκείνες τις αξίες, οι οποίες αποτελούν το ενδιαίτημα, αλλά και το λεπτεπίλεπτο ένδυμα της ανθρώπινης υπέρξεως. Προσωπικά, εκτιμώ ότι αυτές οι αξίες ήταν πάντοτε παρούσες, εντός του μυστιπόλου τόπου της βαθύτερης αρμονίας των όντων, ακολουθώντας τις προδιαγραφές του Αριστοτελικού τελικού αιτίου, του «τὶ ἦν εἶναι» όταν όμως το ον τίθεται «υπ' ἀρχάς», υπόκειται στις αρχές της ενέργειας του ποιεῖν της Δημιουργίας και τότε διέπεται από την ισχύ του ποιητικού του αιτίου. Είναι γι' αυτό λοιπόν, που καλείται να συναρμόσει το αρχέγονο Ησιόδειο Χάος της ψυχής του με την Τάξιν, τις αρχές και τους νόμους του Εἶναι, όπως εκφράζονται από τον Λόγον και εκπροσωπούνται από την ανώτερη διάνοια του όντος. Εάν το ον αφηνόταν αὐτανδρο να ονειροπολεῖ ακα-

τάσχεται, βυθισμένο στην «άβυσσο αβύσσων» του Ησιοδείου Χάους και της ακατάσχετης ηδονής του ρου των παραστασιακών δεδομένων, τότε δεν θα είχε την δυνατότητα αναγνώρισης, διάκρισης, γνώσης των πραγμάτων, διότι εις αυτόν τον τόπο του Είναι, τα πράγματα δεν έχουν Μορφή (ούτε εξωτερική, ούτε εκείνη την εσώτερη Αριστοτελική). Ο Πλάτων («Πολιτικός» 277d) θα αποδώσει καλύτερα αυτή την κατάσταση: «κινδυνεύει γὰρ ὑμῶν ἕκαστος οἷον ὄναρ εἰδὼς ἅπαντα, πάντ' αὐτὸν πάλιν ὥσπερ ὕπαρ ἀγνοεῖν» (ο καθένας κινδυνεύει να βρεθεί εντός ονείρου παντογνώστης και εκτός ονείρου αγνοών).

Βασική προϋπόθεση αναγνώρισης και διάκρισης του ενός πράγματος από ένα άλλο, είναι να διαθέτει το ον, εγγενώς, την δυνατότητα μετάβασης από τον ύπνο στην εγρήγορση («ἵνα ὕπαρ ἀντ' ὀνειράτος γίγνηται», Πλ. Πολιτ. 278e), ώστε να ενεργοποιείται η λανθάνουσα γνώση. Το ον πρέπει ήδη -με κάποιον τρόπο- να γνωρίζει πώς να διακρίνει το Ταυτόν από το Ἴτερον, ώστε να πληροί μία εκ των θεμελιωδών του προδιαγραφών: την σύνταξη της Γνώσης, την οργανωτική έρειαση της γνώσης του Είναι (ως μέρους), με το αιώνιο Ον-Είναι (ως όλον).

Στην Πλατωνική και Αριστοτελική σκέψη η Φιλοσοφία είναι ένα τρίπτυχο Οντολογίας, Ψυχολογίας, Κοσμολογίας. Ο Πλάτων τοποθετεί αυτή την άρθρωση-έρειαση στην συμμετοχή της ψυχής στα είδη/μορφές που η ψυχή γνωρίζει ήδη και υλοποιείται μέσω της μέθεξης/κοινωνίας της ψυχής με αυτά τα είδη/μορφές. Η ενεργοποίηση της λανθάνουσας γνώσης, στον Πλατωνικό σχηματισμό, πραγματοποιείται και μέσω της αξιοποίησης του Υποδείγματος («παράδειγμα παραδείγματος»). Από την άλλη πλευρά, η Αριστοτελική ψυχή λειτουργεί σε δύο επίπεδα: εις αυτό της καθαρής σκέψης, που μπορεί και θεάται απ' ευθείας τις μορφές και είναι αλάνθαστο και εις εκείνο του λόγου, όταν προσπαθεί να βρει τα αντικείμενα κατηγορήσεως και τότε μπορεί να σφάλεται. Ένα αντικείμενο, για την οντολογία του Αριστοτέλη, μπορεί να «εγνωσθή», επειδή υπάρχουν ουσίες, οι οποίες εμπειριέχουν το «καθ' όλον».

Σε κοσμολογικό επίπεδο, οι ουσίες – Εἶδη/Μορφές, είναι ἐμμενεῖς, δηλαδή είναι αδιαχώριστες από τα λοιπά πραγματικά όντα (ὄντως ὄντα) και ως εκ τούτου (για τον Αριστοτέλη) πρέπει να απορριφθούν οι Πλατωνικές θεωρήσεις της μεθέξεως/κοινωνίας. Η μοναδική αὐλή μορφή στην σκέψη του Αριστοτέλους, είναι η νόησις νοήσεως (actus purus, αγνή δραστηριότητα), η σκέψη που σκέπτεται τον εαυτό της, το θείον. Ως προς τα αντικείμενα που δεν είναι ουσίες, αλλά είναι υλικά, ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι η ψυχή τα αντιμετωπίζει με την σκέψη, καθώς αυτά είναι συμφυή με την ψυχή, επομένως επιτρέπουν να σκεπτόμαστε επί του πεδίου τους, να τα

καθιστούμε γνώριμα. Κατ' επέκτασιν, η γνώση που παράγεται δεν είναι απόλυτη, είναι σχετική, (γιατί ενυπάρχουν εντός της τόσο το πλέον, όσον και το έλασσον, το αληθές και το ψευδές) και περιορισμένη (γιατί είναι κεχωρισμένη από την «νόησιν νοήσεως») εντός του κόσμου, αλλά αυτός ο δρόμος είναι μάλλον ασφαλής για την γνώση (όχι μόνον των αντικειμένων, αλλά και του σκέπτεσθαι).

Κινούνται άραγε τα Ηθικά του Πλουτάρχου προς αυτή την κατεύθυνση; Ο Δρ. Κορκιδάκης επιχειρεί να απαντήσει εις αυτό το μείζον ερώτημα, θέτοντας εν παραλλήλω τις εξαιρετικές αναλύσεις του επάνω στο τεράστιο ζήτημα της οντολογίας και τελεολογίας της Ψυχής. Ασκώντας μάλιστα δριμεία κριτική στην παγιωμένη μορφή της συγχρόνου παγκοσμιοποιήσεως, της τελευταίας «νέας τάξης πραγμάτων», με τρόπον επιγραμματικόν, αλλά εξόχως ουσιαστικόν, υπογραμμίζει την παρα-μορφωτική δράση του σημερινού «κιβδηλού ψευδεπιγράφου, ευδαιμονιστικού και ηδονοθηρικού πολυπολιτισμού» εις βάρος τόσο των ανθρώπων, όσον και της Οικουμένης. Υπάρχει αντίδοτο και μηχανισμός αντιμετώπισης αυτής της ιοβόλου δράσεως των εκφραστών της νέας τάξεως πραγμάτων, που έχει συνθλίψει σχεδόν στιδήποτε υγιές και φυσικό, δίκην «*μυττωτού εν Αριστοφανικώ γιδίω*»; Μήπως η ανθρωπότητα χρειάζεται μία νέα «ηθική», τεχνηέντως κατασκευασμένη από τους ίδιους τους κελευστές της νέας τάξεως; Οιοσδήποτε τείνει να αποδεχθεί μία τέτοια λύση, παθητικώς συναινεί στην τελεσίδικη κατασφράγιση του αιθερίου σώματος των ιδεωδών και των προτύπων του Πολιτισμού του ανθρώπου, με τον λίθο της φαλκιδευμένης πίστης και της απολύτου υπακοής σε μίαν, αεί νεωτερίζουσα, αμφι-μονοσήμαντη εξουσιαστική αρχή, που επιθυμεί διακαώς να επέχει θέσιν απολύτου, εξωφυσικής «αρχής των πάντων».

Η Ελληνική κοσμοθέαση δεν απεδέχθη ποτέ την υπαγωγή του φύσει ελευθέρου όντος στις λογής ιδεοπολιτικές και οικονομικές σκοπιμότητες, εν ονόματι της αναζήτησης μιας επιπολάζουσας ευδαιμονίας. Ο αγώνας για επίτευξη της αληθινής ευδαιμονίας είναι δικαίωμα, αλλά και χρέος κάθε ανθρωπίνου όντος και μπορεί να υλοποιηθεί είτε στο πεδίο της εναρμόνισης με το «*κατά φύσιν ζην, [άρα] κατ' αρετήν*», όπως προτείνει ο Χαιρωνεύς φιλόσοφος, είτε εντός της πολιτικής κοινωνίας, όταν κατορθώνει να συνυφάνει «*παρείρων*» τους νόμους της πόλεως με την «*θεών ένορκον δίκαν*»:

*νόμους γεραίρων χθονός θεῶν τ' ένορκον δίκαν,
ύψίπολις· άπολις ότω τὸ μὴ καλὸν
ξύνεστι τόλμας χάριν. μήτ' έμοι παρέστιος
γένοιτο μήτ' ίσον φρονῶν ὃς τάδ' ἔρδει. (Σοφ. Αντ. στ. 369-370)*

Ἄνθρωπος «*ὑπίπολις*», δηλαδή όχι απλά άξιός, αλλά επί μιάς υψίστης πολιτικής συνθήκης, ίσταται εκείνος που κρατά τους νόμους του τόπου, συνδυάζοντάς τους όμως με την «*θεῶν ἔνορκον δίκαν*». Στον αντίποδα αυτού, ο «*ἄπολις*», ο μη-άξιός, ο μη-πολίτης, ο εκτός της πολιτικής συνθήκης, ο οποίος αποτολμά το μη-καλόν. Αυτόν τον τύπον ανθρώπου, οι υπόλοιποι πολίτες δεν τον θέλουν ούτε να μπει στο σπίτι τους, δεν τον θέλουν «*παρέστιον*», καθώς είναι ανεπιθύμητος. Διότι, ο «*ἄπολις*» δεν είναι «*ἴσον φρονῶν*» με τους υπολοίπους, ίσταται μακράν και εκτός της Πόλεως, των συμπεφωνημένων, των κοινών νόμων και λοιπών θεσμίσεων, επί των οποίων δομείται και ζει η πολιτεία, ως ούσα Πολιτεία. Εκπληκτική διαπίστωση, εξαιρετικός πολιτικός λόγος, εκφρασμένος από το στόμα του Χορού της «*Αντιγόνης*». Εκείνο που διασφαλίζει την συνοχή της πόλεως είναι η δυνατότητα (μάλλον χρέος) των μελών της να αναγνωρίζουν τους εαυτούς τους ως μέλη της, επειδή και καθώς μετέχουν του «*κοινού λόγου*» της πόλεως. Κάθε μέλος είναι «*ἴσον φρονῶν*», όχι γιατί αυτό το δικαίωμα του έχει δοθεί φύσει, αλλά διότι θέσει έχει εντάξει τον εαυτό του στο πλαίσιο της πολιτικής ισότητας. Αυτή η θέσις δεν είναι παθητική, αλλά ενεργητική, εφ' όσον «*φρονεῖ*» ως ίσος με τους άλλους εφ' όσον διαθέτει «*φρόνησιν*» απέναντι στους κοινούς θεσμούς. Εξ αυτού του γεγονότος, προκύπτει ένας νέος ανθρωπολογικός τύπος: ο τύπος του πολιτικού ανθρώπου, με την αμιγή δημοκρατική θεμελίωση που δίνεται για πρώτη φορά στην αρχαία Αθήνα: ο «*πολίτης*».

Διότι, είναι η φύσις του ανθρώπου να έρπει, «*τοτὲ μὲν κακόν, ἄλλοτ' ἐπ' ἔσθλόν*» (Σοφ. Αντ. στ. 365-6), εάν επιλέξει τον «*της ανομίας άμορφον πόντον*» ή να άγεται και να φέρεται δίκην προ-ανθρωπίνου όντος, παλινδρομώντας σε μια προγενέστερη ανθρωπολογική και ψυχολογική κατάσταση, σαν εκείνη που περιγράφει ο Προμηθεύς*: «*ἦν δ' οὐδὲν αὐτοῖς οὔτε χείματος τέκμαρ / οὔτ' ἀνθεμώδους ἦρος, οὔτε καρπίμου / θέρους βέβαιον, ἀλλ' ἄτερ γνώμης τὸ πᾶν / ἔπρασσον*», (Αισχ. Πρ. Δεσμ., στ. 466-9). Μήπως, αυτή η Προμηθεϊκή εικόνα του όντος, προσιδιάζει και στην σημερινή πραγματικότητα;

Ο Δρ. Κορκιδάκης, αναφερόμενος στα δεινά που προκαλεί η υιοθέτηση της ηδονομανίας, που οδηγεί -άκρωσ σολιμιστικά- στον έκλυτο βίο, υπογραμμίζει: «*τα ίδια συμπτώματα, και άλλα, τα οποία αποτελούν μορφώματα (δημιουργήματα) του συγχρόνου 'πολιτισμού', δύναται να διαπιστώση τις και σήμερα, ιδιαίτέρως εις τας ευημερούσας τάξεις των κοινωνιών όλου του κόσμου*». Συνεχίζει δε, επισημαίνοντας ότι ο Πλούταρχος είναι ακόμη επί-

* «*ὡς σφας νηπίους (ενν. τοὺς βροτοὺς) ὄντας τὸ πρῖν / ἔννοιας ἔθηκα καὶ φρονῶν ἐπιβόλους*» (στ. 455-6), «*οἱ πρῶτα μὲν βλέποντες ἔβλεπον μάτην, / κλύοντες οὐκ ἤκουον*», (στ. 459-460), «*ἀλλ' ὄνειράτων / ἀλίγκιοι μορφαῖσι τὸν μακρὸν βίον / ἔφυρον εἰκῆ πάντα*», (στ. 460-2), «*κατάρχεσ δ' ἔνασον ὡστ' ἀήσυροι / μύρμηκες ἄντρων ἐν μυχοῖς ἀνηλίους*», (στ. 464-5).

καιρός, καθώς δεν μένει στην διαπίστωση συμπτωμάτων τείτοιου τύπου, αλλά προτείνει και θεραπεία: η φρόνησις (πρβλ. «σωφροσύνη», στον Αριστοτέλη) είναι αρετή, την οποία ο άνθρωπος είναι αναγκαίο να χρησιμοποιεί «δια να εξέλθῃ ἐκ τῶν ἀδιεξόδων καὶ νὰ πορευθῆ ὀρθῶς». Το ζήτημα της πραγμάτωσης της συγκεκριμένης αρετής, αλλά και όλων εκείνων που χαρακτηρίζουν τον υγιή και σώφρονα άνθρωπο αποτελούν έργο της Παιδείας.

Ο συγγραφέας αξιοποιεί τις σημαντικότερες των αρετών και των ψυχικών εκδηλώσεων, όπως περιγράφονται στα Ηθικά του Πλουτάρχου και φωτίζει τα υψηλά νοήματα του Έρωτος, του Καλού, της Αρετής, της Ευγενείας, της Τιμής κλπ., τοποθετώντας το πόνημά του, στο αμιγώς παιδευτικό πεδίο. Η αγωνία του για το μέλλον της ανθρωπότητας εντείνεται στον μέγιστο βαθμό, από την στιγμή που η σύγχρονη πνευματική και Ακαδημαϊκή κοινότητα αδυνατεί να βρει λύσεις «προς έξοδον ἐκ τῆς γενικευμένης «καθολικής κρίσεως» Αξιών, Θεσμών, Προτύπων», όπως ο ίδιος σημειώνει. Το Ελληνοκεντρικό Ανθρωπιστικό σύστημα αξιών, κατά την άποψή του, δύναται να λειτουργήσει «δίκην σωστικής ατραπού» για μιαν ουσιαστική πνευματικώς και «ψυχικῶς ευαίσθητοποιημένη νοσηματοδοσία του βίου».

Κατά την γνώμη μου, ὀρθῶς σημειώνεται ὅτι ἡ ἀνθρωπότητα οφείλει νὰ στραφῆ σὲ λύσεις καὶ τρόπους διεξόδου ἐκ τῆς καθολικῆς κρίσεως, μέσω τῆς υιοθέτησης ἐπιλογῶν ποὺ ἀνήκουν στὸν χῶρο τοῦ Ἀνθρωπισμοῦ. Το Ελληνικό παράδειγμα, αποτελεί την βέλτιστη επιλογή, καθώς εκεί εντοπίζονται τόσο τα αρχέφυτρα της ανθρωπιστικής προσέγγισης, όσο και η συζήτηση και ο έλεγχος των συναφών επιχειρημάτων, που οδήγησαν θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς στὴν διαμόρφωση μιᾶς ἀντίληψης, σύμφωνα με τὴν ὁποία τὸ «συνυπάρχειν-συνεῖναι καὶ συνανήκειν» δὲν ἀποτελεῖ μόνον αἴτημα, ἀλλὰ χρέος καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος.

Εἶναι ἄλλωστε προφανές ὅτι στὸν Ἑλληνικὸ Πολιτισμὸ, ἡ ἀναζήτηση τοῦ Ἑλληνικοῦ τρόπου «σκέπτεσθαι» καὶ «δρᾶν» ἀναγορεύεται ἀφ' ἐνός σὲ ζητούμενο ὀντολογικὸ, ἀφ' ἐτέρου δηλώνεται ἀφ' ἐαυτῆς ὡς προκειμένη καὶ ὀρίζουσα μιᾶς ἰδιάζουσας περιπτώσεως τελεολογικῆς ζήτησεως ἐνός καθ' ὅλου, στὸ «ταυτόν» τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ λαοῦ ποὺ τὸ ἐνεπνεύσθη, τὸ «οἶδε» (= τὸ ἐγνώρισε) καὶ ἐξ αὐτοῦ τὸ ἐχρέωσε ὡς «εσθηκῶς» στὸν ἐαυτὸ τοῦ. Ἡ Ἑλληνικὴ Σκέψη καθίσταται ταυτόσημος με τὸν Ἑλληνικὸ Πολιτισμὸ, καθὼς τὸν ἠνιοχεῖ καὶ ἠνιοχεῖται ἀπὸ αὐτὸν συν τῷ χρόνῳ, σὲ μιὰ παλίντονο, ἀπλόχερη, ἀλλὰ καὶ ἀγωνιώδη ἀναδρομὴ στα βαθύτερα ταυτοτικά τοῦ γνωρίσματα, σὲ ἕναν εὐπροσήγορο ἀγῶνα, ποὺ ἔλκεται ἀπὸ τὴν περιπέτεια γιὰ τὴν ἐπανεύρεση τῶν αὐτονοήτων, λίγες στιγμὲς μετὰ τὴν ἐπιπόλαιο καὶ ἐφηβικὴ ἀπόφραση ἀποκοπῆς τοῦ ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ φύση καὶ τὰ πολιτειακά τοῦ θέσμια.

Ο Έλλην άνθρωπος είναι άνθρωπος όχι γιατί διεχώρισε εαυτόν από την Φύση και τους λογής θεούς, αλλά γιατί ισηγόρησε αυτοβούλως στην δημιουργική του αρχή, ως τελικός φορέας του Ελληνικού Λόγου και της Ελληνικής Παιδείας. Η δική του αυτοπραγμάτωση γίνεται έτσι θεμελιακή αρχή και αγών, που διενεργείται εν ζωή, εν μέσω Παιδείας και Πολιτείας, δηλαδή εν-συνειδήτως, εν μέσω των λοιπών ειδών της δημιουργίας, ως στόχευση επί ενός πολύ-κυκλικού πλαισίου, που αναγνωρίζει και αποδέχεται τον βιολογικό θάνατο ως λειτουργική αρχή του εισέτι μη γραμμικού χωροχρόνου και της πολυεπίπεδης και πολύμορφης ζωής. Άλλωστε, όπως αποδέχεται περιπαικτικά και ο ίδιος ο Πλούταρχος («περί του Σωκράτους δαμονίου»), την απόλυτη αλήθεια που διέπει τα πράγματα είναι βέβαιον ότι θα την γνωρίσουμε κάποια στιγμή: μόλις πάψουμε να υπάρχουμε ως βιολογικές οντότητες!

Από την μελέτη του παρόντος πονήματος, καθίσταται προφανές ότι σε παιδευτικό πεδίο, το ουσιώδες της Επιστήμης ή της Παιδείας δεν είναι τελικώς, ο ενστερνισμός μιας φανακιστικής ή χιμαιρικής θεωρίας που θα επιλύει όλα τα προβλήματα, εν είδει ολικής τυποποίησης ή πειραματικού πρωτοκόλλου, αλλά η θεμελίωση μιας ειλικρινούς σχέσης ανάμεσα στο υποκείμενο και στο κατηγορήμα και η φροντίδα αυτής της σχέσης, που θα επαναπροσδιορίζει αυτό που θα δρά και τις αναμενόμενες ποιότητες του δρώντος και του δρωμένου. Αυτή η προσέγγιση δεν είναι ούτε ντετερμινιστική, ούτε στατιστική/στοχαστική. Είναι απλώς τελεολογική (αλλά όχι εσχατολογική) και προσιδιάζει στην ίδια την «Ποιητική του «πράττειν» και δράν» («ποιητική» με την έννοια της δημιουργίας) του δασκάλου ή του επιστήμονα. Και ο Δρ. Κορκιδάκης αξιοποιεί στο έπακρο την επιστημονική του θεμελίωση, ως Κοινωνικού Ψυχολόγου, αλλά και την βαθύτατα φιλοσοφική του σκέψη, κατ' ουσίαν για να προτείνει να διαλογισθούμε ξανά επάνω στα ζητήματα της Ουσίας, χρησιμοποιώντας ως ηνίοχο το έργο του Πλουτάρχου.

Αθήνα, Χειμών 2008

Δρ Χρήστος Κεχαγιάς

Διδάσκων το μάθημα «Ανθρώπινη Οντολογία και Κοινωνική Τελεολογία»

του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημ. Εκπαίδευσης